

ПРИЧА „ДНЕВНИКА”

ИНТЕРВЈУ: БОШКО СУВАЈЦИЋ, ПЕСНИК И КЊИЖЕВНИ ТЕОРЕТИЧАР

## О стрицу, Јерези и гостима

Радован Влаховић



Кад ми је брат јавио да је одвезао стрица у болницу, нисам се пуно забринуо, јер сам претпостављао да ће тамо добити преко потребну лекарску негу и да ће за неколико дана изаћи и вратити се кући. Вест о болести стрица ме је вратила у детињство, на време кад смо пред Ускрс деда и ја чекали на улици да чујемо звиждук Јерезе, вечерњег воза на линији Београд – Суботица, јер смо знали да стриц са својом породицом долази у госте. Дедо се радовао свом другом сину који је био успешан службеник у Зрењанину, а ја сам се радовао брату и сестри који су нешто мало старији од мене.

Стриц је са породицом долазио у госте углавном око Ускрса који се често поклапао са 1. мајем, када су и он и стрина имали слободне дане, а и деца нису ишла у школу. Мој дедо је често говорио следеће: *Једног сина сам оставио да буде пољопривредник са мношћу у кући, а други ми је службеник у Зрењанину*, а изговарајући то *службеник у Зрењанину* дедо би посебно укловнито језик као да је Енглец. У детињствима дечака као што сам био ја, стричеви који су живели у граду и њихов долазак у село су били веома значајни јер су они са собом доносили нешто градско, чинило се господско и ново, чега у мојој кући није било, а поготову неких информација.

Сећам се, дедо и ја стојимо на сокаку испред куће, људи пролазе, јављају се и ми им се јављамо, а они успут питају шта радите, а дејка им одговара: *Ето, чекамо Јерезу*. А кад би се чуо звиждук Јерезе, то је био знак да је стигла и да је код првог сигнала и да чека да је приме у станицу. То је за нас био знак да се припремимо и да дејка још једном прегледа и преконтролише како изгледам, да ли сам случајно мусав, ако јесам пљуванио је палац и брисао ми обрашчиће или пак браду, контролисао ми је гардеробу, а поготову да ли су трегери добро намештени, а себи је поправљао шубару на глави коју није скидао са главе од Петковаче до Ускрса.

А ја сам знао да је Ускрс велики празник, али код мене је све некако било спојено и скопчано са доласком стрица и стрине, и брата и сестре у госте, и радости коју смо осећали. Од наше куће до железничке станице, било је добрих пет или шест ђошкова кад се иде пречицом, а ако се иде путем онда има осам, можда и девет. Стриц је увек долазио пречицом, а дејка и ја смо чекали на ђошку и изгледали према јамурама одакле су се појављивали и то увек у истом распореду и готово увек на исти начин. Стриц је био у оделу са белом кошуљом и машном на гуму, а у рукама је носио најтежу црвену *кожњу* путну торбу. Стрина је била у полећном костиму, летњим ципелама на штикли, накармињених уста, а у рукама је носила дамску торбицу и једну мању платнену. Испред њих су увек ишли брат и сестра у капутићима пролећним, у новим ципелицама, брат са обавезним шеширићем, а сестра капицом на глави.

А дејка и ја смо стајали на ђошку и како он није добро видео, стално ме је запиткивао: *Јел их видиш? Видим их. Ди су сад? Ево стигли су до Кепулове куће. А сад?, поново би запиткивао дејка. Ево сад су код Дојчићевог бунара. А сад? Ево код Кудулове куће*. И кад су се приближили довољно да их и дејка види, говорио би ми: *Ајде, сад трк прид њи*, и ја сам им трчао у сусрет, и брат и сестра су потрчали мени у сусрет и ту смо се на сред друма поздрављали, прво брат, сестра и ја, па сам се поздрављао са стричем и на крају са стрином која кад ме је љубила, увек ми је остајало мало кармина црвеног на образу. А онда смо ми деца потрчали према дејки да се гости поздраве са њим, и док су се они поздрављали, дејка је говорио брату да је исти покојни Бора, да је и он тако био леп, а сестри да личи на своју баку Милену, а то се сестри није никако свиђало. Она је о себи и о свом изгледу, као и све девојчице из оног времена, имала другачију представу. У том би стизали и стриц и стрина и поздрављали се са дејком и кренули би сви заједно према кући.

Тако је било у детињству, а на вест да се стрицу погоршало здравствено стање у болници, брат и ја смо му отишли у посету. Сам улазак у зрењанинску болницу, за коју ме углавном вежу успомене на моје најрођеније који су боравили у тој болници, био је, као и све успомене из болница, тужан. И тад, док смо били окупљени око стричевог болесничког кревета, сетио сам се свега лепог што ми се дешавало, и да мало развеселим и да разгалим тужну атмосферу и да њему, онако болном, улијем наду, да му покренем вољу за животом, причао сам о лепим стварима: о томе шта ће бити кад се опорави, како у породици имамо и момака за женидбу и девојка за удају, да је он најстарији од свих нас и да треба да се брзо опорави.

Он ме је слушао у неверици и само ми је одмахнуо руком и рекао: *Свако својим путем*. Неколико дана доцније је умро. Тражио је да му кад га буду сахрањивали донесемо земље са гроба његових родитеља. И учинили смо то.

И ове године су се Ускрс и 1. мај приближили једно другом. Време је право пролећно, чују се птице, по друму грме аутомобили и трактори, у паузама предвече чујем звиждук шинобуса који смо звали Јереза, лагано изађем из дворишта на улицу, прошетам до ђошка, да погледам да ли иду гости. ■

## Помиловање, за Десанку, тражим

Из издавачке радионице Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић” у Ваљево изашла је научна монографија проф. др Бошка Сувајцића „Сунце сија. Фолклорни и митски обрасци у поезији Десанке Максимовић”. Аутор, редовни професор на Филолошком факултету Универзитета у Београду и председник Управног одбора Вукове задужбине, овом је студијом дао важан допринос тумачењу дела највеће српске поетесе обележавајући најбоље домете њеног песничког опуса.

● „Поезија Десанке Максимовић је”, подсећа у уводном слову поговора др Станиша Тутњевић, „за да се осећа и проживљава, а не да се тумачи!” Да ли је теоријско/критичарско читање њене поезије заиста „клизав терен” или се ипак у давању суда о њеним песмама може бити научно објективан? И у којој мери том самеравању/сагледавању помаже или одмаже чињеница да је читач и тумач њене поезије – и сам песник?

– Писати поезију значи умети читати, уочавати сличности, разумевати разлике. У давању суда о поезији Десанке Максимовић, наравно, важну улогу имају научни критеријуми, књижевнотеоријске анализе, интерпретативни модели. То се, међутим, не коси са песничким доживљајем света. Књигу *Сунце сија*, стога, сразлогом, затвара моја песма посвећена Десанки Максимовић, „Помиловање, за Десанку, тра-



Фотопријатна архива

апострофирати модернистичку интегралност лирског пева *Тражим помиловање* (1964), мисаоно и трагичку збирку *Немам више времена* (1973), лирски дијалог са историјом у *Летопису Перунових потомака* (1976), те есхатон *Ничије земље* (1979). У њима је Десанка Максимовић, као у интегралној књизи Поезије, заокружила магистралне линије свога певања: љубавну, родољубиву, социјалну, мисаону, метафизичку, дескриптивну лирику, токове који обухватају целокупност културне меморије и интегритет националног идентитета једне заједнице.

● Десанка Максимовић је Косово сматрала местом где станује наш почетак, надала се не и крај. У књизи „Сунце сја” апострофирате управо значај и вредност њене „Грачанице”. Цени ли се у довољној мери Десанкина родољубива поезија?

– Десанка Максимовић је написала неке од најважнијих родољубивих песама на српском језику у 20. веку. „Крвава бајка” и „Грачаница” су можда најбољи примери универзалног певања Десанке Максимовић о своме народу и човечанству у целини. И у једном и у другом случају пева се о лирском узношењу у небо, о хришћанском мотиву рађања из смрти. Опстанак једног народа у времену мери се очувањем његове културне баштине. Без духовног поседа сваки посед је излишан.

● Меша Селимовић је својевремено написао: „Моја генерација је поносна што је, као цар, имала свог песника. А и наш драги песник је, сигурно, срећан што је, као цар, имао своје верне поданике”... Гледано из данашње перспективе, у којој мери се, ако се, код савремене читалачке публике мења перцепција њеног песничког дела?

– „Властелинство њене поезије су природа и љубав”, формулисаће славу сентенцу Милан Богдановић у једном од првих критичких осврта на збирку *Зелени витез*. Лирска свежина Десанкине поезије акумулирана је у дамарима лирског нерва, ритмовима природних циклуса, исповедној сугестивности љубавног осећања, интимности завичајног сензибилитета. Књига *Тражим помиловање* (1964) коју је, као интегрално критичко издање, приредио др Станиша Тутњевић, а објавила Задужбина „Десанка Максимовић”, представља несумњиво канонску књигу српске књижевности и културе 20. века.

Мирослав Стајић

### Српски језик и ћирилица

● Очување и унапређивање учења српског језика и ћирилице је међу темељним задацима Вукове задужбине. Да ли су у том контексту у 2024. планирани и неки посебни програми?

– У Даници Вукове задужбине за 2024. годину биће објављени радови са Округлог стола „Српски језик и ћирилица” који је, у организацији Вукове задужбине и Удружења књижевника Србије, одржан у мају 2023. године. Вукова задужбина ће наставити да своју активност усмерава ка неговању културе српског језика и писма, историји, књижевности, народном стваралаштву, окупљању и укључивању младих у програме којима се негују српски језик и ћирилица, штити наш културни и духовни идентитет и чувају трајне вредности Вуковог дела.

жим”, која представља лични омаж великој песникињи чија је поезија, уверен сам у то (а можда ће ова књига још некога у то уверити), и данас ту, међу нама.

● Иако се, поготову у почетку њене каријере, у појединим круговима знало говорити о Десанки Максимовић као о „старовременој поетеси”, чија поезија је „женски једноставна, генерално сентиментална и без метафизичких квалитета”, Ви децидно истичете да је она „знала и умела да буде изразито модерним песником, а да истовремено о традиционалним песничким темама пева на традиционалан начин”?

– Већ наслови песничких збирки Десанке Максимовић указују да је она у фокус песничког истраживања поставила проблеме простора (*Ничија земља*) и времена (*Немам више времена*, *Летопис Перунових потомака*), што је белодано модеран поступак. Треба посебно

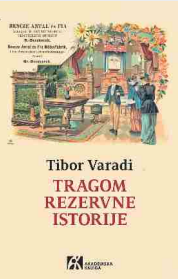


## ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

## Трагом резервне историје

Тибор Варади  
(Академска књига)

Правник и писац, академик Тибор Варади, овом књигом је ефектно посведочио тајанствену алхемију, када се некадашња тиха и скрајнута дешавања поново оглашавају – на други начин. Како наводи Драгиња Рамадански, који је рукопис са мађарског превела на српски језик, „пред нама се одвија стилско запоседање нечитких и загонетних отисака нечега што бисмо могли назвати приватном историјом малог човека“. Варадија хронолошки занимају Бечкерек и околина током једне бурне деценије (1941-1951) смене мира ратом и обрнуто, када је конкуренција система вредности (стилова, манира, дрескодова, назива улица, трендова) драматично



упадљива, поготово ако је дата кроз визуру ђака првака или гимназисте. „Упоришна тачка нарације је зрело есејистичко ја чувеног професора, који осим што демонстрира своје дугогодишње сапутништво књижевности, овом књигом посведочује зрели и освештени уметнички рукопис“, истиче Драгиња Рамадански.

## Надземље оностраног

Сава Дамјанов  
(Соларис)

Милорад Павић, Давид Албахари, Јовица Аћин, Војислав Деспотов, Владимир Пишталов, Светислав Басара, Мики Шепард (алијас Ђорђе Писарев), Илија Бакић... само су неки од аутора заступљених у овој хрестоматији, коју је проф. Дамјанов засновао на његовој „Антологији постмодерне српске фантастике“ из 1994. и њеним потоним измененим и унеколико допуњеним издањима. Ипак, „Надземље оностраног“ у свом фокусу има и неке ауторе који су се профилисали почетком новог миленијума, односно од 2000. године до данас, попут Дејана Стојиљковића, Владимира Кеџмановића или Слободана Владушића. Али, како наводи сам Дамјанов, одредница постмодерна као централна у структури (и садржају!) ове хрестоматије ипак не представља неутралан појам, „пошто у српској култури њен развој има своју историју дугу барем 50-ак година“.



## Врабац и мачак

Радомир Путниковић  
(Прометеј и Вукова задужбина)

Нова књига басни за младе, али и за одрасле, Радомира Путниковића показује и даље његову способност да, као мудар и доказан сатиричар, скреће пажњу на сваку неправду коју је запазио, користећи се формом басне. „Уметничка вредност Путниковићевих басни лежи и у одликама његовог стила. Оне носе извесну дозу мирноће и отмености. У њима нема сувишних речи. Његов стил тражи да речима буде тесно а мислима широко. Ипак, има лепих, кратких описа и изнијансиране карактеризације ликова који ово штиво не свде само на поучу. Мелодичан, чист књижевни језик доприноси његовом квалитету. Због велике пажње и мињималности којом приступа стварању басне, и чињенице да је готово цео свој књижевни опус посветио овој књижевној форми, Путниковић с пуним правом спада у први ред српских баснописаца уопште“, наводи у свом слову о књизи Гордана Малетић.



Милорад Павић, Давид Албахари, Јовица Аћин, Војислав Деспотов, Владимир Пишталов, Светислав Басара, Мики Шепард (алијас Ђорђе Писарев), Илија Бакић... само су неки од аутора заступљених у овој хрестоматији, коју је проф. Дамјанов засновао на његовој „Антологији постмодерне српске фантастике“ из 1994. и њеним потоним измененим и унеколико допуњеним издањима. Ипак, „Надземље оностраног“ у свом фокусу има и неке ауторе који су се профилисали почетком новог миленијума, односно од 2000. године до данас, попут Дејана Стојиљковића, Владимира Кеџмановића или Слободана Владушића. Али, како наводи сам Дамјанов, одредница постмодерна као централна у структури (и садржају!) ове хрестоматије ипак не представља неутралан појам, „пошто у српској култури њен развој има своју историју дугу барем 50-ак година“.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ  
Хелсинки (3)

Владимир Пишталов

новембар 2023.

Нисам помислио да су ђубретари и скејтбордови део историје.

И касе на ручицу.

И џубокси.

И стрипови.

И флипери.

Свет кога се ја мање више сећам.

Била је ту једна радничка соба са зеленом простирком са болним јеленима на зиду. То ме је дирнуло.

То сам доживео у музеју града.

Искре кише су падале на усну.

— Видео си Хелсинки у свом његовом сивиљу — рекла ми је Урпу.

\*\*\*

Сутрадан сам ушао у Националну библиотеку.

Она ме смирила.

Скинуо сам капу и оставио руксак у сеф. Прошли смо кроз двоја стаклена врата. Провели смо кроз библиотеку. Она се састојала од класицистичког дела (последњи рад архитекте Карла Лудвига Енгела) и сецесијског округлог дела под бечким утицајем. У овој библиотеци је друга највећа колекција руске литературе из 19. века ван Русије. Јужнословенски део је доста сиромашан.

У средишњем делу дижу се бели и златни стубови, над њима је елипса са круговима који се смањују. На зиду су били представљени



лабуд, сова, орао и певац. Ученик треба да буде снажан мудар креативан и чист. Није ми било најјасније шта је петало? Ваљда истраживач. Он први налази јутро.

У библиотеци сам одлучио пар предавања.

Missale Abboense је била прва књига која је наручена за Финску 1488. Прва штампарија је основана 1642. Академија у Турку основана је 1640. Прве новине изашле су 1771. Било која стара фотографија може се ставити у контекст историје Хелсинкија. Једна четвртина људи који раде за библиотеку су компјутерски стручњаци. То би за нас било незамисливо. Колеге су ме повеле да ручамо у ресторану са погледом на катедралу и трг. Јели смо чорбу од лососа са млеком и мирођијом. Сто је постављен у прозор. Пред нама је подизао руку Александар II. Прозадио је жути трамвај. Рекли су ми да су најбројније мањине у Финској руска и естонска. Откопао сам капут испод гомиле на чивилуку. Вратили смо се у библиотеку. Сликали смо се под златним портретима у директоровој канцеларији.

\*\*\*

После Националне библиотеке сам отишао у градску. Она се звала Ооди. Личила је на златни брод. Сматрали су је једном од најмодрнијих на свету. Питао сам како се зову три робота који разносе књиге у библиотеци.

Они се зову

Веера, Тату и Поту.

Нешто као Раја, Гаја и Влаја.

Овде грађани могу да изнајме инструменте и студио и да сниме песму, могу да штампају мајице и текстил, да раде с 3Д штампачем.

У Ооди библиотеци сам видео сликовнице на финском, шведском и свами језицима. Четвртасти работи су разносили књиге. У једном делу су била паркирана дечија колица. Дрвене које говори је шаптало деци. Прозоре је запрашио непостојећи снег. И под и простор су били повијени на обе стране. Повели су ме на други крај у стаклену стрму тачку која се зове Титаник.

Ту су фински клинци одбили да се склопе председнику Исланда. Рекли су:

— Ми смо први дошли.

Градске власти су питале јавност за кога је изграђена ова библиотека. Одговори, исписани на кружним степеницама, подсећали су на песму.

Ооди Библиотека је

Изграђена

За:

Странце, Лузере, Астрална Бића

Интрвертне, Сирочад, Самоубице,

Ленчуге, Хладно - Сензитивне

Мртве, Ноћне Сове

Школску Децу, Криве, Стидљиве,

Рођаке, Чобане, Студенте

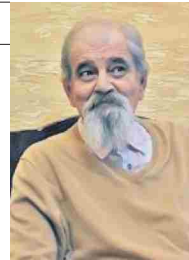
Несхваћене, Невидљиве ■

## КРИТИКА НЕДЕЉОМ

## Свето писмо филозофије

„Ентропија и стваралаштво“, Никола Кајтез (Агора, 2023)

Пише: Милан Р. Симић



Постоје ли још ствараоци у нашој култури попут Николе Кајтеза? Не мучите се размишљајући. Одговор је да не постоје. Филозоф - колико их још имамо? - „са дубоким разумевањем физике“, мислилац и на посебан начин приповедач - све то у једној књизи на чијој полеђини су исписана размишљања да је изнедрено „револуционарно ремек дело“, које ће се пре или касније користити као просветљујући извор знања у напредним цивилизацијама јер је „велики допринос човечанству“ и да би као таква „морала да буде обавезна литература за све интелектуалце“. Хоће ли нам бити јасно после њеног првог ишчитавања да савршено је у безвременом, коначно у бесконачном, да се тражења суштине постојања нећемо ослободити докле је света и века, да је свезнање немогуће остварити, да оно остаје неометан покушај свих оних који га хоће достићи, да на крају остаје истина која гласи - најјачи страх је истовремени страх и од достигнутих (са)знања и од свеprisутне манифестације незнања. Да религијска тумачења и научна сазнања која непрестано новим дознавањима померају свој знак питања све даље и даље остају оно што су одувек и били - попут два овна које је пут навео на исто брвно.

Зашто Свето писмо филозофије? Зато што само у тексту *Проблем стваралаштва* Кајтез испишује, можемо рећи по „десет заповести“, прве се тичу разумевања проблема стваралаштва. Ево само једне (*Критеријуми стваралаштва и даље су препуни идеолошког набоја којег чак ни наука није ослобођена*), да би се оне завршиле са три опаске које доказују да је критеријум за вредновање ефикасности, који је поставио Вилфредо Парето, вишеструко неадекватан. Можемо рећи да су „заповести“ и Кајтезов закључак, који се односи на различите врсте реда, од првог да је једно поређање књиге по боји корица или формата, до десетог које јесте „по утицају независно од датих (владајућој) вредности“. У овом тексту је и врло битно појашњење како препознати вредности вишег нивоа, како уопште разликовати конструкцију и деструкцију? Можда је тренутак истаћи и непроцењиву моћ фунснота у овој књизи, оне саме чине вам се као посебно писмо. Ди-

ректна манифестација ауторове моћи јесте и сусретање са размишљањима понуђеним читаоцима његове књиге. Ево упадљивог примера. Давно сам написао да славио наш свет и нека то буде једина наша слава, а управо у поменутом тексту наилазимо на Кајтезову, можемо рећи и филозофему: „... да успоримо дисипацију материје и енергије и да све супстанцијалне вредности разумемо и афирмишемо као слављење живота, надмоћ смисла, декодирање антропијских шифри, пут ка преображеном свету, ка повратку у окриље примордијалног постојања“. Мудри размишљају о чему ће да размишљају, учење не познаје журбу, задовољство припада мудрому који зна да „послуша“ мудријег од себе.

Уосталом, Кајтез опомиње: *У једној јединој повесној и космичкој прилици коју имамо, први пут је интезитет мудрости не само мера смисла него и мера опстанка*. Када је тако, морамо закључити. Браво за аутора и читаоце који покушају да га прате и у том покушају буду успешни. Јер, тачно је, благо мудрому који је мудрост заслужио. А мудар добро зна, његово незналаштво не зна за крај, оно је гладно знања, и сазнања. И на то нас опомиње Кајтез уз нашу опаску да на путу кроз векове тешко је, али и захвално бити филозоф путовођа. Филозоф који и у овој књизи зна како да обузда своје надахнуће. Остаје и порука смештена између редова. Стварам, исплој сам се. Пишем, остварујем се. Живим, не завравам се. Мало ли је? Ми морамо бити свесни. Ако је немогуће одбранити се од Непостојања, нека учинимо да се писањем не можемо и не желимо одбранити ни од Постојања.

Шта још сазнајемо о ентропији? Да је све по њеном? Биће да тако мора да буде. Као што смо морали бити осмрћени самим зачећем! Наравно, ово је само блиц приказ књиге филозофа од писца-читаоца који је давно записао да моћно је царство библиотека, једно од најмоћнијих. А најмоћније је захваљујући овако ретким књигама на нашим полицима. „Живим“ књигама. Да ли „живе“ књиге памте оне који их читају? Проверите. Она отвара своје корице за вас, и будите сигурни. Ако се одазовете и поклоните своју пажњу и мисли рукопису, из њега нећете никада изаћи. Неће вам дозволити поучна филозофија у њој, дубоко разумевање физике, ни оно приповедно које све време струји кроз текстове научног садржаја. Уистину, ремек-дело које наша култура толико дуго није изнедрила. ■





ПРИЧА О КЊИГАМА

# Библиотека за пусто острво

Пише: *Ђорђе Писарев*

Робинсон Крусо, тај најчувенији јунак "пустог острва" на свету, на почетку изгнанства има ту срећу да после бродолома сачува алатке и оружје затечене на пловилу у тренутку несреће, али и понешто од потребности друге врсте: "На пример, у капетановој кајити и кајити његовог помоћника пронашао сам мастило, перо и хартије... географске карте и бродски дневник... Дошле су ми до руку и неке књиге на португалском језику". Јунаци романа Верновог "Тајанственог острва", долазе у посед важне имовине, међу којом и књиге: "Библија са Старим и Новим заветом; 1 атлас; 1 речник полинезијских језика; 1 речник природних наука, и шест свезака; 3 риса беле хартије; 2 рачунске књиге са неисписаним странама". Питање је које бисмо ми, осуђеници на бродолом, нежељено затечени на острву са којег не можемо да одемо, волели да имамо књиге као једини извор са знања, забаве, духовног задовољства, "пријатеља" способног за дијалог?

Старинске енциклопедије, као замену за непостојећи, недоступан интернет, стручну литературу из природних и друштвених наука и енциклопедије које би нам нудиле општа са знања из свих теоријских и практичних наука нужних за живот, јер би то била литература која би нас обучавала за занате, пружала медицинску и психолошку (психотерапеутску) помоћ, учила технологијама потребним за топљене руда, ковање метала, прављење алата, оружја, тканине, начин обраде хране..?

Књиге из области историје, филозофије, антропологије и религије које би нам објасниле суштину и смисао живота и тако објасниле зашто се баш нама десило да се затекнемо изгнани на пусто острво, па тиме отпочнемо, а тиме и окончамо живот и egzистенцију (подразумева се да не би било лоше да поред Библије, имамо и примерак Курана и Талмуда, велике грчке филозофе, али и савременике који су били способни да саледају синтезисовано, аутентично живљење нужно за спознаји смисла у суштини опстанке човека као јединке у 21. веку)?

Књиге лепе књижевности које би нам биле, с једне стране, сговорник и извор духовног и читалачког задовољства, с друге замена за прави живот који више никад не би био могућ у пуном интензитету без присуства других људи јер, знамо је, потребни су они Други, да бисмо имали у односу на шта да поставимо своје Ја. Дакле, неко би можда изабрао низ антологија које би у брзом прегледу откривале оно најбоље доступно људској читалачкој цивилизацији, неко би, опет, изабрао култне, магијске књиге "без којих се не може": Апулеј, Вергилије и Хомер, Данте и Бокачо, Шекспир и Сервантес, Гете, Бајрон и Хелдерлин, Дикенс, па Кафка, Пруст... невиђено заводљиви Селинџер, Пастернак, Елиот и Бекет (Саројан!), Мелвил, Сингер, Борхес и Павић...

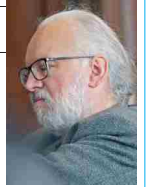
Да не заборавимо, "пусто острво" може да буде (заправо и јесте?) само метафора. Ми, привремени јунаци живота, очас посла се нађемо у ситуацији да будемо затворени у пустом станишту, без икога свога. Да будемо толико усамљени, на Пустој хриди живота, да нам ни хиљаде књига које нас окружују не могу помоћи, а да нас заправо буквално право острво, ма колико ненастањено – и без књига! – мами баобабама, хлебним дрвцем, благотворним сунцем, прекрасним жалом, смарагдном водом тихог, савршеног залива и да је пре награда но казна што око нас нема џангризавих људи и свих обавеза које развијена људска заједница свакодневно захтева од својих чланова. Све је релативно и зависи од тога како се поставе ствари и из које визуре посматрамо. Може заиста да буде и божја награда што смо ослобођени плаћања пореза, одласка на посао у препуним аутобусима и тројбусима, што не морамо да бринемо о џангризавим комшијама, захтевним брачним партнерима, ситној дечици која нам гмиле око ногу, љубимцима, псима и мачкама, који траже да једу, да буду мажени и пажени. (Уосталом, и количина књига која би нам могла бити доступна на острву брзо би била утрошена и само би нас нервирала сви ти књижевни јунаци са којима морамо да се поистоветимо, увек на исти начин.)

Можда би, за пусто острво, били кориснији и захвалнији мастило и араци неисписане хартије уз помоћ којих би свако јутро могли да измислимо и опишемо нове јунаке, створимо нову причу, створимо нови свет, непознати универзум? ■

ЗМАЈЕВА НАГРАДА

## Језичање

Зоран Ђерић



Аконтација за сва могућа  
Брбљања или слаткоречивост  
Већ је потрошена  
Где треба, сад  
Да покренемо механизам, даље ће  
Њикати сама језичка  
Емулзија – незаменљива окрепа за  
Ждрелце, увек жудно (sitiens).  
Зар да признам:  
Имела сам био,  
Језик гојио на туђ рачун?  
Крио, за зубима, нисам, тог  
Либерала који ће и мене ослободити.  
Љубоморан не могу бити јер он  
Ме, истовремено, од пролазности,  
Несебично, спасава и уздиже.  
Њега док имам, сигуран сам,  
Од ува до ува да ме чува.  
Па чак и да ме  
Распродаје, када то чини  
Страствено, већ му је опрштено.  
Ту цену и сам  
Њу снизити, дати богатство  
У бесцење. Језик је  
Фитиљ, трајно жарећи,  
Хватамо га зубима, безуспешно,  
Цедимо из њега свој  
Чемер, ређе – мед; да дижемо  
Џеву – то знамо, али и да  
Шапућемо, нежно, заверенички.

Из награђене књиге „Азбучне молитве“

## ИЗ БЕСЕДЕ НА УРУЧЕЊУ НАГРАДЕ КОЈА НОСИ ИМЕ ВЕЛИКОГ МАТИЧАРА Галаксија Младена Лесковца

Славко Гордић



Не знам да ли Младен Лесковац у Новом Саду или у којем приградском насељу има улицу са својим именом. Али не знам ни иког из неколико првих деценија након Другог светског рата ко сличан спомен и признање заслужује пре и више од Младена Лесковца.

Био је инкарнација Матице српске, а Матица утемељитељ и родно место Филозофског факултета и, у неку руку, и самог Универзитета. И да није био председник најстарије српске културне и научне институције, а био је, и да није био први декан поменутог факултета, а био је, његова би личност, дело и деловање – кад је о духовној сфери реч – представљали сам врх вредности коју је домаћи овај град и Војводина, ова „наша постојбина“, да се окористимо лепом синтагмом из једног његовог наслова. „Једна од најзначајнијих личности српске културе XX века“, како стоји у закључку његове поглавито епистоларне биографије из пера Радована Поповића, Младен Лесковац је упамћен како по опсежној и разноликој стриктно ауторској активности тако и по разгранатом свом прегаштању на ширем пољу науке и културе. Поменимо овом приликом макар његових шест уредничких година у *Летопису* и двадесет шест у *Зборнику МС за књижевност и језик*; те запажено суделовање у раду САНУ, СКЗ, Савезу књижевника Југославије, као и важних послова на плану међународне културне и научне сарадње.

А књижевно и научно стваралаштво Младена Лесковца? Сада већ далеке 1984. 11. јануара, у овој сали, на свечаности посвећеној осамдесетој годишњици његовог живота, речено је како се биографија Младена Лесковца „пење на преко пет стотина одредница“. У тој дугој плетеници наслова нашег песника, есејисте, преводиоца, књижевног историчара, критичара и антологичара кључни су, дакако, *Чланци и есеји* (1948), *На нашој постојбини* (1951), *Антологија старије српске поезије* (1953), *Бећарац* (1958), *Из српске књижевности I-II* (1968), *Баштина* (1977),

*О Лази Костићу* (1978) и *Змајев бечки дневник* (1983). Чувен по својој беспримерној *страсти за наслеђе*, упамћен је и по узвику „Лажу антологије!“, којим је прекорео нехај свог еснафа за вредности старијег нашег песништва, док је поводом *Бећарца*, друге своје антологије, у писму пријатељу Марку Малетину, рекао да је ова форма „и довољно типична и довољно литерарна, а сасвим незапажена тема [...] То је песмица ситна, сетна и спретна, често врела и редовно смела [...]“. Трећу, пак, антологију, избор српских писама, Лесковац није стигао да сачини. Поводом тог неоствареног наума Никша Стипчевић каже како је Лесковац „био велики приврженик писања писама [...] Лесковац је и веровао у писма. Она су њему откривала прошлост, много боље од званичних докумената, откривали су човека, а најтеже је упознати човека којег више нема, а нема ни оних који су несталог човека познавали.“ Истини за вољу, уме Лесковац, човек с недомисливо великим истраживачким и духовним искуством, и да меланхолично зажали што прошлост каткад измиче и писмима и историјским документима: „Прошлост је недокучива, обавијена маглom и мраком [...] Прошлост је под пепелом густим као над Помпејима.“

А како су савременици доживљавали Лесковца? По Палавестрином виђењу, био је „одрешит и ауторитаран покретач књижевног и научног живота, културни подвизник старинског кова, тип патријархалног домаћина, код којег нема поговора“. Зна се да су пред његовим свезнањем, мада никад није докторирао, осећали извесну бојазан и нелагоду и значајни писци и професори универзитета. У очима и сећањима Милорада Живанчевића био је „тврдоглав и чворноват“, али „и вишеструко обдарен стваралац“. Мада су га неки сматрали човекомрцем, знамо (по усменом сведочењу Лазара Чурчића) да је највише волео Жарка Васиљевића и Бошка Петровића, док овим именима Радован Поповић прикључује и Борислава Михајловића Михиза и Жики Стојковића. Веома су га поштовали Исидора Секулић, Иво Андрић, Ерих Кош, Антоније Исковић, Добрица Ћосић, Никша Стипчевић и Милка Ивић. Судећи по поменутој Поповићевој књизи, где је његов јунак осматрен и у јавној и у приватној, интимнијој сфери, Младена Лесковца треба поимати и пам-



тити као великог ерудиту, ванредног стилисту и неуморног прегаоца, који је уз пословичну своју строгост у послу показивао у пријатељским релацијама и изразиту срданост, постојаност и оданост; смисао за хумор и животне радости. „Био је сложен човек, од обавеза и задовољстава“, како је посведочио Александар Тишма.

Неретко је чаробно писао и Младен Лесковац, јединствен по вокацији поузданог фактолога и ванредног стилисте. За крај записа бирамо ипак две-три његове полуреченице, писане не да се допадну него да подсете и да обавезу. Истржемо их из његове беседе, прочитане на академији поводом стодвадесетпетогодишњице Матице српске. Звуче као да су казане овог јутра, у светлу високог јубилеја *Летописа* и скорог освета двестогодишњице Матице српске. „Данас је значајан празник“, рекао је тад Лесковац, „не само у принудно немирној историји Матице српске, него леп и радостан датум и у културном животу свих Срба, чак у културном животу Јужних Словена.“ И данас, кад наша Кућа има примерену и доследну подршку државе, не губи ништа од своје актуелности, као подсећање и путоказ, Лесковчева тврдња у наставку обраћања како је Матица српска живела првенствено „од несебичности и пожртвованости својих водећих и обичних чланова, од оне будне моралне потребе здрава човека да служи заједници и користи своме народу“. ■



ДРАМСКИ ПИСАЦ КАО ГЛАВНИ ЈУНАК

## Аутор! Аутор!

Пише: Светислав Јованов

„Људи од воска“, наслов драмског триптиха хрватског савременог аутора Мате Матишића, недавно успешно постављено у сомборском Народном позоришту (режија Иван Алач), може послужити као вишеструко симболични путоказ у разматрању проблематичне ситуације наше савремене домаће драме. У овој рубрици је, додуше, већ указано на неке елементе те ситуације, као што су зазирање позоришних управа од пружања шанса савременом домаћем аутору, али и тематска усмереност (ограниченост?) многих аутора на специфичне (маргинализоване) друштвене слојеве. Међутим, премда смо оригиналној поставци поменутог Матишићевог текста сведочили пре пет година на Позору, тек његова домаћа поставка подстиче – снагом аутентичног чулног примера – дилеме о нечему још важнијем из поменутих проблематике: о питању комуникативности и интригантности наше савремене драме, у односу на публику изван најужих, „посвећеничких“ кругова.



У „Људима од воска“ Мате Матишић успева да на акционо динамичан, психолошки уверљив и жанровски слојевит начин уобличи драму оријентисану ка самом „срцу савремености“ – иако је полазишна тачка такве драме елемент у начелу херметичан и „туђ“ конкретности радње: фигура самог писца. У сва три сегмента ове трагикомичне повести, наиме, лик писца Виктора ( углавном аутобиографска пројекција самог Матишића) јавља се истовремено у улогама сведока и актера. Најпре, када се као ожењен загревачки писац/музичар, суочава са захтевом средовечне Јевреје из Србије, да њиховом сину – којег су зачели при давном сусрету на турнеји његовог рок-бенда, а који је сада вишеструки убица – пружи уточиште пред српском полицијом („Обожаватељица“); када, при посети завичајном селу у динарском кршу, спознаје да је привидно далеким деформацијама „руралне транзиције“ (шверц дроге, трговина људима, породична насиља) и сам допринео („Први муслиман у селу“); најзад, када га захтев на смрт оболеле породичне познанице – да он и супруга преузму бригу о њеној ћерки – приморава да се суочи са сопственим траумама из детињства („Испод перике“)

Матишићев комад, као што видимо, почива на драмским поступцима као што је поигравање са драмском илузијом, или успостављање двосмислене релације између писца и његових ликова. Без обзира такву сложеност, постоје два разлога због којих „Људи од воска“ ниједног тренутка не западају у клопке херметичног или сувопарног. Један се, свакако, крије у чињеници да Матишић, развијајући радњу свог комада не ставља акценат на некакав начелни, апстрактни феномен „ауторства“, већ на самог Аутора: особу која није дистанцирани, неутрални („невини“) чаробњак, већ учесник, дакле преступник и жртва у исто време. На други извор уверљивости и провокативности Матишићевог комада указују, између осталог, и одлике његовог сомборског упризорење – најпре децентна напетост Алачеве режije, и могућности поливалентне глумачке игре (особито у случају Биљане Кескеновић, Саше Торлаковића и Марије Меденице). Једноставно речено, Матишић суверено враћа у средиште драмске радње (и позоришне ситуације) полузаборављену брехтовску стратегију, чија основна премиса каже: ако је сам текст уобличен као питање, додатна („аналитичка“) питања су сувишна. По Матишићу, наиме, други део једначине гласи: ако је сам аутор постављен као лик („воска“ за обликовање), онда се и осталим ликовима отвара простор за ауторство. А ми бисмо додали – и гледаоцима. ■

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

## У Прилепу после Скопља

Пише: Александар Милосављевић

У Прилеп се, ако долазите аутом, улази као у дворите чија широм отворена капија просто призива намерника. Ова прилепска „капија“ је до те мере широка да када сам први пут тамо долазио нисам приметио таблу с именом града, па сам, зауставивши ауто, упитао девојку што је промицала улицом колико још има до Прилепа. Благо се осмехнула и рекла: „У Прилепу си“. Сада, с Катерином, нисам морао да бринем, јер она Прилеп познаје као свој џеп.

Нисам први пут у овом граду, познајем људе из тамошњег театра и организаторе Фестивала, а знам и Прилеп. Или сам барем мислио да га знам. Већ сам, наиме, видео Сат-кул, споменик Краљу Марку (и питао се, у себи и без задњих намера, којим језиком је говорио), стару чаршију, Прилепску реку, већ сам посетио Маркову кулу, предивни манастир Трескавац, Небрегово, где је рођен Блажо Конески, био сам на градској пијаци, гледао представе и у оро-нулом Народном театру „Војдан Чернодрински“ и у Дому културе „Марко Цепенков“, уживао у гостопримству и бескрајној љубазности запослених у Хотелу „Атлас“... А онда су ме домаћини питали да ли бих пробао специјалитете са скаре (роштиља) и љуту пиперку (папричицу)? Наравно, кажем.

Онда те, веле они, водимо у „Сокаче“. Чек, чек, па то је новосадска кафана мог пријатеља, сада покојног Миће. Не, ово је прилепска гостионица, ту одмах иза споменика Краљевићу Марку. Добро, кажем, и додам: „Није тешко жабу у воду...“ Одосмо ту близу, у „Сокаче“ и ја убрзо схватих да сам тек тада упознао Прилеп. А боже, уз сва предзнања стицана у скопском „Жаба бару“ и већ поменутој „Идадији“ (оној лево) прилично сам кориговао и одраније веома добро мишљење о Македонији.

Ипак, Прилеп, па и Скопље, Битољ или Струмицу, нисам походио кафанског провода и добре хране ради. У ове градове сам, као уосталом најчешће и било где другде, првенствено одлазио због позоришта. Било да гледам представе, да се договорам о размени продукција и међупозоришној сарадњи, било због гостовања СНП-а, као гост фестивала или члан фестивалског жирија.

Као што волим Македонију, и као што ми прија стање духа тамошњег народа, тако исто волим и македонско позориште и македонски стил глуме. Има у њој, осим свега што иначе карактерише ваљану глуму било где на свету, и неке посебне врсте поетичности, неке мекоте које би друге глумице и глумце водиле пут пренаглашене емоционалности, претеривања и кича. У тамошњим представама, међутим, патоса нема, а актери и актерке безмало по правилу (не само они најбољи међу њима) успевају да своју игру одрже на прецизно утврђеним границама између патетике и посебно избјаждарене нежности, и никада не дозвољавају да њихова глума зађе у сферу неукуса,

баналности и гњецаве шмире. Овај стил, који се манифестује као специфична стилизација или фино одмерена персифлажа, у готово свим случајевима препознајем као какво менталитетско-глумачко обележје.

Чини ми се да оваква глума, свакако подржана и на скопском Факултету драмских уметности, у великој мери кореспондира са конкретним менталитетом, а можда – ако ћемо да психологизирамо – и с македонском историјом, непрестано растрзаном између побуна, репресије, социјалне беде, бега и печалбу, али и уравнотежена музиком – од изворне народне, преко Топићеве Македоније, па надаље кроз Калиопи и Тошета Проеског, све до чаробне музике Влатка Стефановског (из свих његових креативних фаза).

Има, дабоме, свега или понешто од овога и у поетикама редитеља из Македоније. Њихове представе нису обележене само одговарајућим глумачким средствима него и овом врстом стилизације и поетичности. Такве су, рецимо, режије Слободана Унковског, Мартина Кочовског, Александра Поповског, Неле Витошевић, Марјана Нећака, Саше Миленковског... С друге стране, драмски писци попут Горана Стефановског, Дејана Дукоског, Јордана Плевнеша, као да су своје комаде писали баш за овакав глумачки сензибилитет.

На нашим сценама, срећом све чешће, можемо и најнепосредније да проверимо како изгледа и функционише овакав глумачки сензибилитет, конкретно у представама у којима игра Никола Ристановски. Најновији пример је једна од најбољих представа насталих на домаћим сценама током прошле

године – *Очеви и оци* Слободана Селенића у изванредној драматизацији Кате Бармати, режији Вељка Мићуновића и продукцији београдског Народог позоришта. Први пут сам Ристановског видео у данашњем гостовању македонске верзије Крлежиних *Глембајевих*. Играо је Леонеа. И био откровење. Сада, у *Очевима и оцима*, Никола има таквовану малу улогу, појављује се на сцени тек пред сам крај и има кратак монолог оца који трага за посмртним остацима сина. Управо ће ова његова улога најбоље репрезентовати стил македонског стила глумачке игре: сведено а максимално испуњено огромном унутрашњом енергијом, емотивно али савршено мирно, децентно, сведеног израза и геста, равном но изражајног тона, без грча на лицу, без суза у очима и дрхтаја у гласу, а опет опомињуће потресно. И пре његове појаве, ова представа је величанствена, али са њим она добија још једну, посебну, трагичку димензију, а наше глумише гозбу какву, ипак, не може да понуди ниједна од овде поменутих кафана. ■



### ПРОЗОР У СВЕТ



**Мачак који је спасао књиге**  
Сосуке Нацукава  
(Лагуна, 2022)

Јапански писац Сосуке Нацукава (1978) својом првом књигом „Божји медицински записи“ постигао је велики успех, покупивши више престижних јапанских књижевних признања, а роман је добио и филмску екранизацију. „Мачак који је спасао књиге“ је његов други роман, и већ је преведен широм света, што није велико изненађење јер је у питању књига лака за читање, са препознатљивом питком зачудношћу каква одликује добар део савремене јапанске књижевности, бар од оних које успеју да доспеју на листе бестселера.

Главни лик Ринтаро је тихи и повучени средњошколац који после смрти деде, који му је био једина породица, мора да научи не само како да живи сам, или како да се носи са губитком, већ и да се позабави суморним животном-практичним последицама своје трагедије – као на пример шта да ради са наслеђеном књижаром антикварницом. Усред Ринтарове кризе, у књижари се појављује мачак који говори, са доста озбиљним захтевима за главног лика – да заједно спасу књиге од оних који их не цене довољно.

### Реч критике

Није тешко погодити зашто је и ова књига имала успеха изван Јапана, и готово би се могло рећи да спада у одличан доказ „мекче моћи“ Земље излазећег сунца – ово је типичан пријемчиви фантастични заплет какав се може наћи у популарним мангама и анимама (јапанским стриповима и анимираним филмовима) на које је добар део европске публике навикао, само што је у „Мачку који је спасао књиге“ он упакован у чист текст. Висока контекстуалност јапанског језика, која често тражи кратке, једноставне реченице, очитав се и овом преводу превода (с енглеског), па је текст крајње непосредан и једноставан. Ово је свакако далеко од зачудног, интроспективног магијског реализма Муракамија, или чак лирске маје обичног градског живота Хироми Каваками, али и даље поседује препознатљиви дискретни шарм љубави према свакодневици и „малом“ људском животу, на који смо навикли у јапанској књижевности тако често постоју *топо по аватеро*, односно традиционалном поетиком која проналази лепоту у пролазности, „обичне“ свакодневице.

Настаја Писарев

### Цитат

И уз свој вечити ведри осмех по ком је био препознатљив, Акиба изађе из радње.

Књижања Натсуки је нагло потонула у тишину. Са друге стране врата сунце на заласку зрачило је црвенкастим сјајем. У углу је грејалица, оставши готово сасвим без петролеја, почињала да се жали.

Било је крајње време да се Ринтаро погне на спрат и спреми нешто за вечеру. Чак и док је деда био жив, увек је то радио Ринтаро; дакле, никакав сложен посао.

А ипак је Ринтаро и даље стајао непокретан, зурећи у врата радње.

Сунце је клизнуло још ниже, грејалицу је издала снага, а књижању је почео да испуњава хладан ваздух. Но Ринтаро се и даље није мицкао.